

УДК [94(=161.2-058.65:477.83-22):341.322(=162.1)]"1944"
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.05.1202>

ТРАГЕДІЯ НА ХУТОРІ ТАРАСОВО В ЛІСІ МІЖ СЕЛАМИ РАКІВЕЦЬ І СЕЛИСЬКО ПУСТОМИТІВСЬКОГО РАЙОНУ НА ЛЬВІВЩИНІ 21 БЕРЕЗНЯ 1944 РОКУ

Марія ГОРБАЛЬ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

провідний науковий редактор,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна
e-mail: horbal.m@gmail.com

Постановка проблеми. 21 березня 1944 р. на хуторі Тарасово (Тарасів) у лісі між селами Раківець і Селисько Пустомитівського р-ну Львівської обл. стався злочин вбивства польськими бандами більше п'яти десятків українців. Акція була проведена учасниками озброєної боївки, польськомовні члени якої походили, переважно, зі с. Давидова на Львівщині.

Актуальність теми. На сьогодні є значна прогалина в дослідженні жертв польсько-українського конфлікту. Мета нашого дослідження — вивчення та аналіз подій в потерпілому селі Селисько Пустомитівського р-ну внаслідок злочинної акції польських банд на хуторі Тарасово (на фоні прилеглих околиць) 21 березня 1944 року. Джерельною базою для написання статті стали матеріали канд. іст. наук Ф. Стебля, дослідниці сусіднього, потерпілого від цих злодіянь села Лопушна Н. Мельник; матеріали науково-практичного семінару, проведеного в с. Селисько, опубліковані на Інтернет-порталі УГКЦ Львівської архієпархії; щоденникові записи очевидця тих подій сусіднього села Товщів, зроблені в час трагедії, а також спогади респондентів, жителів села Селисько. *Методи дослідження* — принцип системності, історичної реконструкції та контекстуальний метод. На етапі збирання і систематизації первинної інформації — методи інтерв'ювання.

Ключові слова: хутір Тарасово («Тарасів»), с. Селисько, с. Лопушна, с. Черепин, греко-католицький священник, українські жертви, Армія Крайова (АК).

Maria HORBAL

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9287-8336>

leading scientific editor,

The Institute of Ethnology of the National

Academy of Sciences of Ukraine,

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine

e-mail: horbal.m@gmail.com

A TRAGEDY IN TARASOVO HAMLET IN THE FOREST BETWEEN RAKIVETS AND SELYSKO, IN PUSTOMYTY DISTRICT, LVIV REGION, MARCH 21st, 1944

Problem statement. On March 21st, 1944, still during the German occupation of Lviv region, a crime of murder of fifty Ukrainians took place in Tarasovo (Tarasiv) hamlet, in the forest between Rakivets and Selysko in Pustomyty district, Lviv region. The crime had been pre-planned and executed by an armed gang, Polish-speaking members of which were mostly from Davydiv village. That the crime had been pre-planned is proved by the fact that the mayors of Selysko, Lopushna, Cherepyn, Zhyrivka, Myloshevychi and Poroshna villages were, allegedly, informed that that day was going to be a firewood stocking day (as if they had to send coachmen to Tarasovo ("Tarasiv") hamlet to bring the firewood).

The resources used in our article are: the materials of F.I. Steblii "Krayova" Army in military actions in Ukrainian villages near Lviv (March-July 1944)" [1]; materials of the researcher of Lopushna village, N. Melnyk "My Lopushna" [2]; materials of scientific and practical seminar "Murder of the Ukrainians in Tarasovo hemlet and its neighborhood on March 20-21st, 1944, as a small "Volyn tragedy" of Nadzubriany region...", that took place on March 25th, 2018, in Selysko village of Zvenygorod Deanery, initiated and organized by Father Dr. Petro Troletskyi, an administrator of St. Nicolas Church in Selysko village, and a lecturer in Ukrainian Catholic University, published on the official web-site of Ukrainian Greek-Catholic Church Lviv Archeparchy [3]; private journal notes of Ivan Grygorovych Ivaniv (born 1914), a forest ranger of a neighboring Tovshchiv village, that he took on that tragic day, as well as the testimonies of the respondents and residents of Selysko village.

As of today, there is a significant gap in the study about the victims of Polish-Ukrainian conflict. The reminder of this tragic event, to this day, brings horror on the residents of Selysko, Lopushna, Cherepyn, Myloshevychi, Poroshna, Zhyrivka villages in Lviv region. Therefore, the facts of sabotage actions need scientific scrutiny, as they may reveal the real reason of a mass terror with demonstrated sadism. This substantiates the *relevance of the topic*. *The goal* of our research is to study and analyze the events in the village of the victims — Selysko, Pustomyty district, after the crime committed by Polish gangs in Tarasovo hemlet (and the neighborhood), March 21st, 1944.

The methods used in the research are: systematic method, historic reconstruction, contextual method. At the stage of information gathering and systematizing — interview.

Keywords: Tarasovo hemlet ("Tarasiv"), Selysko, Lopushna, Cherepyn villages, Greek-Catholic priest, Ukrainian victims, Krayova Army (KA).

Вступ. *Постановка проблеми.* 21 березня 1944 р., ще під час німецької окупації Львівщини, на хуторі Тарасово (Тарасів) у лісі між селами Раківець і Селисько Пустомитівського району на Львівщині стався злочин вбивства більше п'яти десятків українців. Акція була спланована і проведена учасниками озброєної боївки, польськомовні члени якої походили, переважно, зі с. Давидова. Про те, що акція була спланована, свідчить те, що сільські війти сіл Селисько, Лопушна, Черепин, Жирівка, Милошевичі, Поршна були попереджені нібито німецькою владою про видатковий на дрова день (що потрібно послати фірманів на хутір Тарасово («Тарасів») вивозити деревину).

Джерельною базою для написання статті стали матеріали Ф.І. Стеблія «Армія Крайова в збройних акціях у підльвівських українських селах (березень-липень 1944 р.)» [1], дослідниці села Лопушни Н. Мельник «Моя Лопушна» [2], матеріали науково-практичного семінару «Вбивства українців на хуторі Тарасово і околиці 20—21 березня 1944 р. як мала «Волинська трагедія» Надзубрянщини...», проведеного 25 березня 2018 р. в с. Селисько Звенигородського деканату, ініціатор і модератор якого — отець-доктор Петро Терлецький, адміністратор храму св. Миколая у с. Селисько, викладач УКУ, опубліковані на Інтернет-порталі УГКЦ Львівської архієпархії [3], щоденникові записи лісника сусіднього села Товців, Івана Григоровича Іваніва, 1914 р. н., зроблені в час тих трагічних подій, а також розповіді респондентів, жителів села Селисько.

На сьогодні є значна прогалина в дослідженні жертв польсько-українського конфлікту. Згадка про цю страшну подію і дотепер викликає жах у жителів сіл Селисько, Лопушна, Черепин, Милошевичі, Поршна, Жирівка на Львівщині. А тому факти диверсійної роботи потребують особливо ретельного наукового дослідження, оскільки можуть викрити справжню причину масового терору із демонстративним садизмом. В цьому полягає *актуальність теми*. Мета нашого дослідження — вивчення та аналіз подій в потерпілому селі Селисько Пустомитівського р-ну внаслідок злочинної акції польських банд на хуторі Тарасово (на фоні прилеглих околиць) 21 березня 1944 року.

Методи дослідження — принцип системності, метод історичної реконструкції та контекстуальний

метод. На етапі збирання і систематизації первинної інформації — методи інтерв'ювання.

Основна частина. «В 1940-х роках полуднева територія Львова та Львівщини була заселена великою кількістю мешканців польської національності (Сокільники, «Зубра», Сихів, Козельники, Давидів, Кротошин, Вовків, Милятичі, Старе Село), села з мешканцями майже чисто української національності були: Солонка, Поршна, Жирівка, Кутаїв, Черепин, Товців, Сельсько, Лопушна. — Це ми дізнаємося із щоденникових записів Івана Григоровича Іваніва (іл. 1, 2), лісника села Товців¹. — Мешканці сіл польської та української національностей жили між собою мирно, багато як українських, так і польських родин були між собою змішані шлюбами. Однаково і поляки, і українські селяни впевнено вірили, що в скорому часі прийде радянська армія. Селяни боялися колективізації, бо знали, що вони втратять право на землю, а заможніших селян чекає вивіз в Сибір — так, як було в 1940—1941 рр. Страх перед невідомим тривожно об'єднував в спільних інтересах свого існування всіх селян, незалежно від національності.

На початку 1944 р. м. Львів та його околиці були в прифронтовій зоні. Цивільна німецька влада розкладалась, стали з'являтися організовані відділи УПА».

У березні-липні 1944 р. у підльвівських українських селах чиняться терористичні акції на українське населення на Львівщині. Кандидат історичних наук, науковий співробітник Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України Ф.І. Стеблія у книзі «Армія Крайова в збройних акціях у підльвівських українських селах (березень-липень 1944 р.)» дослідив, хто саме організовував та чинив ті терористичні акції: «Згідно з наказами ко-

¹ Щоденникові записи Івана Григоровича Іваніва, 1914 р. н., лісника (з 1939 року) села Товців, зроблені буквально в час тих трагічних подій, які відтворюють і деталі, і передають психічну напругу, стан, ті людські відчуття, в яких перебував і він сам, лісник Іван Іванів, і люди довколишніх сіл того трагічного березня 1944-го року.

Авторка статті висловлює велику вдячність завідувачу відділу реставрації темперного і олійного живопису Львівського державного коледжу декоративного і ужиткового мистецтва імені Івана Труша Борису Івановичу Іваніву за надані щоденникові записи свого батька, які зберігаються у його приватному архіві.

Іл. 1. Лісничий с. Товців Іван Григорович Іванів

Іл. 2. Товцівські лісники І. Іванів (зліва) та С. Макушак біля дуба Короля в с. Селисько

менданта Львівського округу (регіону) Армії Крайової (АК) полковника В. Філіпковського (псевдо: «Чис», «Янка») від 10 серпня 1943 р., 25 лютого і 3 березня 1944 р. про розгортання збройних акцій проти УПА низові підрозділи цієї військової організації у березні 1944 р. розпочали групові напади на підльвівські українські села й масові вбивства цивільного населення під виглядом відплати за дії УПА та запобіжних заходів перед можливими нападами українських збройних формувань» [1]. Першу масштабну операцію здійснили боївки команди диверсій («Кедиву») Львівського округу АК у середині бе-

резня 1944 року. Дві групи бойовиків загальним числом 58 осіб, які вирушили зі Львова 9 та 13 березня під проводом капітана Петра Шевчика («Чера») в ніч з 15 на 16 березня вчинили напад на с. Глібовичі Свірзькі Перемишлянського району, під час якого протягом 45 хв. було вбито 60 мешканців села, серед них священника Григорія Тиктора, його дружину і матір, та спалено 12 господарств. Цей «геройський» загін АК, замість воювати з фашистами, убив десятки українців в с. Глібовичах Свірзьких, в с. Черепин і також знищив 50 невинних сільських фірманів на лісничівці Тарасів, поблизу с. Лопушни... [1; 5].

Згадує лісник І.Г. Іванів (із щоденникових записів): «Дня 20 березня 1944 р. я пішов з контори Товцівського лісництва в урочище Черепин в квартали 32—35, — там проходила заготівля дров. Дрова заготовляли селяни села Черепин. Я провірив роботу. І після полудня попрямував додому через село Черепин, де мав справу до місцевого священника о. Августина Цєбровського. В його господарстві переховувався колишній радянський полонений, який втік з концтабору «Травніки» біля Любліна. В о. Цєбровського мене вгостили обідом і в розмові зі мною був священник душевно пригніченим, заявив мені: «В мене склалося таке почуття, що я кінця війни не переживу». Йому було 47 років.

Вийшовши зі мною на подвір'я, він взявся за рубанням дров, а я подався через село додому. В селі (Черепині. — Прим. авт. М. Г.) я затримався в шкільному будинку (середина села). В той час там була контора. В конторі сиділо чоловік десять, грали доміно, карти та вели шумні розмови. Стало темніти, засвітили нафтову лампу, тоді я поспішив додому. Дорога була погана, сніг місцями відтаяв, в калюжах легко примерзла вода.

З села Черепин до мого дому я подолав не менше 6 км, дійшовши до дороги Давидів-Товців. Після вечері та догляду худоби в стайні ми з жінкою почали вкладати дітей до сну. В той час несподівано входить сусідка, та зі страхом і тривогою кричить, що на село Черепин напали німці та вбивають людей. Деякі Черепинські люди прямо через поле втекли напівбосими і роздітими до Товщева. Ми з жінкою стривожились. Я одягнувся, взяв мисливську рушницю та вийшов на дорогу Товців-Давидів. Проїшовши по дорозі з 1 км в сторону Давидова, я нічого не помітив, дорога була спокійна, і тоді я пішов в

село взяти правду від людей (втікачів з села Черепин). Вони розказали нам, що на їх село напала польська боївка, яка вбиває людей, хто тільки попаде їм під руку. Хто не відкриває дверей, то через вікна кидають гранати. Втікачами були жінки і чоловіки, одягнуті по літньому, майже на пів босі. До ранку населення села Товщів не спало і в тривозі чекало чогось страшного».

Українське населення на Львівщині, стривожене діями банд АК в с. Глібовичі Свірзькі Перемишлянського району, змушене було посилено готуватися до захисту та відсічі. Як розказує житель с. Черепин (народжений у с. Селисько) Орест Яремко, «по селах стояла сільська варта. 20 березня, коли польська боївка з Давидова йшла на Шоломию, там сільська варта, яка була на сторожі при в'їзді в село, почала стріляти, сторожовий в селі став бити в дзвони, і поляки не наважились зайти до Шоломиї, бо село вже було попереджене. Отож банда пішла на Черепин.

Черепинська сільська варта сиділа в клубі (І. Іванів пише «в конторі». — Прим. авт. М. Г.), грали хто в доміно, хто в карти. Один чоловік з сільської варти розповідав, що щастя, що пішов додому, а не був в клубі, бо поляки через вікно до клубу кинули гранату і там було багато пораних. Отож село було незахищеним.

При вході в село Черепин поляки розділились на дві групи. Одна група пішла в центр села, до клубу (де кинула гранату), інша почала з перших хатів.

В першій хаті взяли Сороку Василя, 1896 р. н., та Муху Івана, 1923 р. н., наказали їм запрягти коней і возом їхати за ними. В другій хаті вбили їмость Олександру Цебровську, а священика прив'язали до воза, на якому сиділи Муха та Сорока. Потім пішли до наступної хати.

Мій тесть, Яремко Степан Павлович, 1902 р. н.², — продовжує Орест Яремко (тесть і зять — однофамільці. — Прим. авт. М. Г.), — бачив усе через вікно і, коли бандити підходили до його хати, по драбині втік на стрих. В хаті залишилась жінка Яремко Катерина, 1900 р. н., з двома дітьми, семирічним та чотирирічним хлопчиками. Семирічний хлопчик заліз під ліжко, поляк побачив його і став стріляти, поранивши

² Після смерті дружини Катерини вдівець Степан Яремко одружився з другою жінкою, від якої народилась дочка, що стала дружиною Ореста Яремка з Селиськ.

дитину в ногу. А менший спав на ліжку, ні він не бачив того «пекла», ні бандити не бачили його.

Поляк вистрелив Катерині в голову.

Яремко Катерина — рідна сестра мого діда, Мартина Яремка зі Селиськ зі Стандрівки. Отож вона була перша жертва зі Селиськ того страшного дня»³.

Про те, що села мали свою сторожову варту від нападу польських банд, згадує і Костів (з дому Думанська) Стефанія Теодорівна, 1936 р. н. з с. Селисько. «Вже після Тарасового село ставило свою сторожову варту. І як було щось підозріле — били дзвоном на один бік. Кричали: «Алярм! Польська банда за потоком!». Люди втікали і ховались, де могли. Ми втікали до схрону до Варварки — там в б'єрезі була така заглибина, вхід до того схрону був чимось завалений, ми залазили ди нього, падали на землю і лежали. Ой, то було страшне!»⁴.

Крім вбивств, «герої» польського підпілля займалися грабунками селянського майна [1; 4]. Орест Яремко розповідає: «У другій хаті поляки зайшли до стайні, вбили дві свині і кинули на воза, на якому сиділи Сорока Василь та Муха Іван з першої черепинської хати, та до якого вже був прив'язаний отець Цебровський. А в тій третій хаті, де жив мій тесть, поляк витягнув кожух, чоботи, Катерина Яремко не давала, от і дістала кулю в голову. Усього в селі вбили 14 людей, та ще трьох — тих, що повезли на Тарасово. Через деякий час від поранень померло ще четверо. Тобто в Черепині була знищена 21 людина».

Отож, поглумившись в Черепині, польська банда пішла трасою далі — минула Милятичі, минула Товщів, і через селиський хутір Стандрівку пішла на Тарасово. На Стандрівці стояв бункер УПА, де перебувало п'ятеро повстанців⁵. Їх, очевидно, в той час в бункері не було, вони могли бути і під Тарасовим. Адже усі жителі сіл Селиська і Лопушної розповідають, що недалеко від лісничівки Огоновського, де були розстріляні люди на Тарасовому, в кущах сиділи

³ Записано 17.10.2020 р. від Яремко Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

⁴ Записано 17.10.2020 р. від Костів (з дому Думанської) Стефанії Теодорівни, 1936 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну.

⁵ Записано 17.10.2020 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

партизани. Якби хоча хтось вистрелив, то поляки б злякалися і не чинили тих звірячих розправ над українцями. А, розказували люди, — хтось з тих партизанів казав: «Тихо сидіть, бо нас мало і нас усіх поляки повбивають»⁶.

У Братській могилі в с. Черепині, де поховані жертви терору польської боївки 21 березня 1944 року, спочивають і останки станичного УПА, уродженця Черепина, Наконечного Йосифа, 1923 р. н., який курував первинними осередками УПА з сіл Товців та Селисько. В УПА разом із Й. Наконечним був і його земляк, побратим на псевдо «Береза». Однак, як виявилось згодом, той земляк, побратим «Береза» зрадив, «здав» Федора Наконечного⁷. Той «Береза» здав і Костя Подвірного зі Селиськ⁸, якого зі сім'єю вивезли в Сибір. Отож серед тих партизанів, що були на Стандрівці, міг бути і зрадник, який заборонив стріляти, «щоб не видати себе, бо поляків більше»⁹.

То що саме було сплановане на Тарасовому, куди попрямувала банда польська? Із щоденникових записів лісника І.Г. Іваніва дізнаємося: «На день 21 березня 1944 р. по розпорядженні збірних громад — Давидівської, Солонецької, Сокольницької, Чижиківської, Винниківської і ін. дано строге розпорядження, примусово направити в Товцівське лісництво підводи для перевезення дров для м. Львова на паливний склад Персенківка. Підводи виїжджали двома напрямками, — одні через село Підтемне, другі через с. Селисько. На виїзних дорогах поль-

ська боївка, одягнута в німецькі мундири, поставила свої стійки. Всі зустрічні підводи направляли на сінокіс в кв. 87, — там ставили коні з возами, а людей відправляли на гаївку¹⁰ в кв. 87. На гаївці перевіряли національність і поляків відпускали, а українців зганяли до стодоли. Таким чином в stodолі затримали більше як 70 чоловік. Туди попали три лісники Товцівського лісництва: Тимчишин Федір, Тимчишин Степан, Сеньків Кость та відправник дров до Львова Липак Степан з села Раковець».

А ось ще одні відомості, але вже про загін УПА, який появився в с. Селисько і в Лопушній перед тими страшними подіями. Із щоденникових записів лісника І.Г. Іваніва: «Дня 18 березня в села Селисько і Лопушна прибула на квартири сотня УПА — в кількості 53 чоловік. Ближче до полудня в селах стало достовірно відомо, що польською бандою також затримані громадяни села Селисько і вбитий прикладом карабіна на подвір'ї гаївки Читавка Константин, який не хотів іти до стодоли. Ті відомості привіз з місця злочину лісник Сеньків Костянтин (Костик, житель селиського хутора Стандрівка. — Прим. авт. М. Г.), який втік зі стодоли, розплівши стіну, розібраний до калісонів і босий. Люди, які втікали за ним, були застрілені на його очах.

Ті відомості шокували селян Лопушної і Селиськ. Вони стали вимагати від квартируючої сотні УПА, щоб сотня негайно пішла визволяти людей, затриманих бандою на гаївці кв. 88 у лісника М. Огоновського.

Хлопці сотні були не місцеві, та сам сотник теж був невідомий, і не знав лісових теренів. Сотник, зібравши свою сотню — 53 чоловіка: два скоростріли, 10 автоматів, 15 десятизарядок та 30 карабінів, взяв зі собою лісника Думанського Ілька, який з села Селисько провадив сотню до дороги Каштанівки і далше лісовою дорогою до кв. 86 — сінокіс кв. 97. На сінокоші сотник побачив в упряжці багато коней. Тоді похід сотні затримав. До місця, де знаходились затримані люди, було не більше 300 метрів, але сотник лісникові Ількові Думанському заявив: «На польську боївку робити наступ не будемо. По кількості коней видно, що поляків більше, ніж наша сотня. Людей тратити мені ніхто не давав права та відпо-

⁶ Записано в листопаді 2016 р. від Тростянчин (з дому Шелемей) Гани Теодорівни, нар. 1916 р. н.; записано 7 грудня 2016 р. від Пукальської Дарії Іванівни, 1936 р. н.; записано від Лазуркевич Юліана Степановича, 1922 р. н.; записано 6 лютого 2017 р. від Подвірної (з дому Кошик) Ольги Степанівни, 1930 р. н.; записано 15 лютого 2017 р. від Лазуркевич (з дому Ковтун) Стефанії Максимівни, 1935 р. н., с. Селисько, Львівська обл., нині Пустомитівський р-н; записано від Горбала Петра Дмитровича, 1953 р. н., с. Лопушна, Львівська обл., Перемишлянський р-н (з розповідей його мами та односельчан) тощо.

⁷ При спробі втекти із тюрми в Винниках Федора Наконечного застрелили. Йому було усього 22 роки. Із розповіді Ореста Яремка.

⁸ В хаті Подвірної Костя був збір продуктів для УПА, він же сам шив чоботи для повстанців.

⁹ Записано 17.10.2020 р. від Яремка Ореста Андрійовича, 1949 р. н., с. Селисько Львівської обл. нині Пустомитівського р-ну, проживає в с. Черепин.

¹⁰ Лісничівку лісника Огоновського. Прим. авт. М. Г.

відати перед моїм вищим командуванням не хочу». І сотня звідти пішла назад.

Коли підходили до Каштанівки, з гаївки почули автоматні черги. Тоді сотник наказав прискорити похід до села Селисько, аби, борони Боже, на відкритім полі їх не наздогнала польська боївка».

І тут виникає запитання, чому саме в той час, коли відбувалась терористична акція знищення українського населення на хуторі Тарасово, в сусідніх селах — Лопушні і Селисько — появляється (квартирує) сотня УПА, членів якої ніхто не знає? Отож чи була то справді сотня УПА, чи перебранці під УПА, метою яких було очорнити діяльність УПА — не захистили своїх людей, яких розстрілювала польська банда, ба більше того — почувши автоматні черги, поспіхом повернула в село. — І чи не для того та сотня появляється саме в той час, щоб підстрахувати бандитів у їхньому терористичному акті? — Виглядає, що так.

Але повертаймося на Тарасово, до тих пекельних подій. Дослідниця сусіднього села Лопушні Н. Мельник у книзі «Моя Лопушна» [2] у підрозділі «Польсько-українське протистояння» відтворює їх, ті події, на основі розповіді єдиного свідка Романа Наугольника: «Це була заздалегідь спланована акція, тому що напередодні перевдягнені в форму німецьких поліцаїв польські бойовики об'їздили навколишні села: Жирівку, Поршну, Підсадки, Милошовичі, багато ще сіл, і оголосили про вивіз дров з гаївки (на хуторі Тарасово)... В той день на гаївку спочатку пішла моя мама довідатись, коли буде видаток дров, і довго не поверталася. Селом пішла чутка, що на Тарасовій щось відбувається. Наугольник Роман разом з місцевими гайовими Федором Тимчишиним, Степаном Тимчишиним і Петром Духом (Луцишином) рушили на гаївку (всі, крім Романа, були озброєні карабінами). В лісі їх зупинили польські бойовики, які назвалися своїми, говорили українською, тому не викликали ніякої підозри» [2].

«Ми вийшли з лісу на подвір'я і зразу все зрозуміли, але вже було пізно. Біля стодоли лежав вбитий Кость Читавка з нашого села. Людей на подвір'ї, крім озброєних поляків, не було, вони були в стодолі. Нас почали бити і Степана хотіли зтягнути до пивниці. Я вчепився за нього і не відпускав, тоді мене разом з ним кинули до стодоли за переруб до інших. Током ходило двоє вартових, озброєних автоматами.

Невдовзі усіх нас, українців (бо поляків відпустили) вигнали на тік і посадили один за одним на коліна. Зачитали вирок, що ми мусимо вмерти за тих поляків, які були вбиті нашими партизанами на Волині. Потім половину дверей зняли з завісів і поклали поперек, а через отвір над ними почали кидати протитанкові гранати. Перша, на щастя, не вибухнула, а другу і третю Петро Дух (Луцишин), військовик, який прийшов у відпустку, ловив на льоту і викидав на подвір'я. Там зчинилася метушня і паніка, люди зі стодоли почали розбігатися... Поляки почали стріляти з автоматів. Я заховався під шопою для дров в бочці з попелом, — продовжує розповідь живий свідок. — Федь і Степан (Тимчишини) врятувались від куль і осколків під трупами, хоча були поранені. Дух Петро, який врятував багатьох, був смертельно поранений і помирав.

За деякий час після страшної стрілянини поляки поїхали. Всьо стихло. Потім почулись голоси своїх людей.

Почувши їх, я виліз зі своєї схованки. Жінка гайового випустила з комори мою маму, ходила по подвір'ю і кликала свого чоловіка. Поляків вже не було і я пішов до стодоли, звідки доносився стогін. З-під соломи, перемішаної з мертвими і пораненими, я витягнув Федя Тимчишина. Степана вже в стодолі не було, він, хоча був поранений, лісом подався в сторону Селиськ. Я допоміг Федю добратися до його гаївки, яка була недалеко від Тарасової... Пішов в село, взяв в Рибака Семена воза і вернувся назад. Легко ранених залишив в Лопушні, а тих, в кого рани були серйозні, завіз до шпиталю в Бібрку.

На другий день я знову пішов на гаївку, де ще застав Огоновських. Вбитих вже забрали родичі, а мені розказали, як в пивниці страшно мордували о. Цєбровського і Рибака Василя з Милошовичів, тому що був у вишиванці.

Потім на гаївку приїжджали гестапівці з Бібрки, оглядали місце трагедії. В село до мене приходили дезертири-військовики з Товщева, котрі вели бій з поляками після відступу боївки з Тарасової. Але вони вже про все знали, бо взяли в полон двох аківців¹¹, які розказали їм про проведену акцію».

«В списках загиблих на Тарасовій, — подає Надія Мельник, — з Лопушні загинув Кость Читав-

¹¹ Вояків польської Армії Крайової.

ка, 1912 р. н., і Петро Дух (Луцишин), 1919 р. н. Крім людей з нашого села (Лопушни. — *Прим. авт. М. Г.*) і двох зі Селиськ було вбито: з Поршни — шестеро, з Підсадок — одну людину, з Жирівки — двох, з Пустомит — одну людину, з Милошович — п'ятьох людей, з Черепина — трьох.

Василя Рибак з Милошовичів, молоденького хлопця, — за свідченням Романа Наугольника, — мучили окремо, тому що він був одягнений у вишиту сорочку. — З нього живцем здирали шкіру. В пивниці страшно мордували о. Цебровського: відрізували вуха, ніс, повиколоювали очі, розпороли живіт, на спині вирізували хрест.

Прізвища ще 15 закатованих людей встановити не вдалось» [2, с. 216].

Свідчення лісника Тимчишина Федора — із щоденникових записів І.Г. Іваніва: «Дня 21 березня 1944 р. ...я рішив піти на гаївку кв. 88 до свого сусіда Михайла Огоновського. Тільки я пройшов дорогою з поля кілька метрів в ліс, з-за дерев до мене вийшли три озброєні чоловіки в німецькій формі. Мене затримали і один з них під загрозою смерті спровадив мене в стодолу лісника Огоновського М. Там вже було повних два засіки людей. Це було між 14—15 годинами варшавського часу. Були там люди з багатьох сіл околиць Львова, яких я особисто знав. Їм було зимно, багато плакало, чекали чогось невідомого, страшного. Приблизно між годиною 15—16 варшавського часу на тік в стодолу прийшло п'ять озброєних чоловіків. Четверо з них мали автомати, один з наганом. Той бандит, тримаючи демонстративно високо в руці наган, виголосив до людей таку промову милосердя: «Через годину часу ви всі так як тут будете розстріляні, мордувати ми Вас не будемо, так як мордують українці поляків на Волині. Ви тут всі будете жертвою відплати за жертви наших поляків на Волині. Наш національний обов'язок відомстити українцям за мордування поляків. Даю Вам годину часу для сповіди і прощання з рідними, сповідайтесь один перед одним».

Після зробленої нам заяви польською мовою начальник караула вийшов, а чотири караульних лишились на тоці. Я, вислухавши заяву начальника караула, серед гуцці людей впав на землю і, не відчував болю, коли товпа почала товкти по мені. Лежачи під ногами людей, я вірив, що так може залишитися жи-

вим. Через деякий час я почув наказ того ж начальника дати автоматні черги по людях. Караульні водночас відкрили вогонь по людях. Ранені та вмираючі люди, падаючи, накрили мене, я почув їх тягар, але болю не почув — куля мене не зачіпила. Настала мертва тиша, чулося стогнання, судорожне хлипання останніх хвилин життя людей. Я почув, як начальник караула дав наказ піти в засіку і подобивати людей, аби не мучились. Після тих черг з автоматів я почув, як з моїх грудей тече тепла кров. Рукою я промотав сорочку та притиснув до рани, затикаючи витікання крові... Свідомості я не тратив. Тепла кров та лежачі на мені людські тіла мене ogrівали. За короткий час в stodoli і на подвір'ї стала мертва тиша. Я вслухувався, чи не чути польської мови, і почув голос лісника Огоновського і його жінки, який сказав: «Вони всі (поляки) до одного від нас вибрались». Тоді я вирішив вибратись зі stodoli на подвір'я, де зустрів сусіда, Михайла Огоновського. Він допоміг мені добратись до мого дому, в кв. 88 гаївки. Рана була нетяжкою, і через півтора місяця я добре підлікувався».

Зі спогадів Ганни Самусь¹², 1934 р. н, дочки вбитого (з села Селисько) Теодора Думанського: «Наш тато поїхав фірою на Тарасово з Мар'яном Петривим та Мирославом Сабадилом, бо то був оголошений видатковий на дрова день. Мар'ян та Мирослав мали по 17 років, ще цілком молоденькі хлопці. Мар'яна Петрива поляки кинули за заруб в stodoli. І коли стали по людях стріляти, а він був маленький ростом, з одного і другого боків попадали вбиті чоловіки. Він заліз під них і лежав, закривши очі, ніби мертвий, бо поляки ходили межі трупами і добивали поранених. Як поляки вже поїхали, тоді виліз з-під трупів і прибіг (в одних калісонах) до села. А нашого тата, Думанського Теодора, 1913 р. н., і Мирослава Сабадилу, 1927 р. н., поляки били, бо все тіло було в страшних забоях, а тата потім ще пристрелили (в голову). Сабадило Мирослав, певно, від тих забойів помер, бо кульового поранення не було — просто поляки замордували.

Ще один там був з нашого села чоловік, Костик (лісник Костянтин Сеньків. — *Прим. авт. М. Г.*). Він йшов на Тарасово, бо перед тим бачив віз з закривавленою соломою. Перед Тарасовом поляки

¹² Записано 10.09.2020 р. від Ганни Теодорівни Самусь, з дому Думанська, 1934 р. н., проживає у м. Львові.

його злапали і зтягнули до стодоли. Кинули за заруб, та тоді, як зірвалися дві гранати, викинуті зі стодоли, як позривались від того сполошені коні, люди зі стодоли стали втікати. І він, майже голий — в одних калісонах і сорочці, скочив на коня і прискакав у село, кричучи у страшному перестрахи, що поляки мордують на Тарасовому людей. Певно він був один, хто тоді втік, бо усіх поляки сікли автоматами.

Навіть зараз мені страшно про те згадувати. Татові був тоді 31 рік. Мама залишилася з нами трьома малесенькими дітьми. Мені, найстаршій, минуло дев'ять років, Стефі — сім, та Іванові — п'ять.

Тато в 1943-му щасливо вернувся з фронту. Та смерть знайшла його тут» (іл. 3).

Зі спогадів Стефанії Костів¹³, 1936 р. н., другої, молодшої дочки вбитого (з села Селисько) Теодора Думанського: «Ми були маленькими дітьми, але мусіли пережити те страшне горе.

З Черепиня була фіра, на якій везли трьох замордованих на Тарасовім чоловіків з їх села. До тих трьох положили і ще двох Селиських — нашого тата і того Сабадилового хлопчину — Миронці Сабадилового. Перше фіра заїхала до нас, потім — до Сабадили, а потім поїхала до Черепиня. Як забрали з фіри тата, то я бачила на возі щось страшне — ніби голова, але всьо було в ямах, в крові і в болоті. А то йому повиколоювали очі і відрізали ніс. То був священник з Черепиня»¹⁴.

Згадує Євгенія Філь (з дому Калитин, з Лопушні), двоюрідна сестра замордованого Мирослава Сабадила (1927 р. н.): «Того березневого дня вуйко Дмитро Сабадило пішов на Стандрівку до зятя Ілька за конем, хотів вивезти собі гній на город. В лісі натрапив на віз без коней, а на ньому — солома зі слідами крові. Розказав про побачене лісничкові Костянтину Сеньківу (Костику) і обоє вирішили піти на лісничівку Михайла Огоновського, бо сліди порозтряшуваної соломи і крові на снігу вели на Тарасову. Перед лісничівкою Огоновського вони розійшлися в різні сторони. Перед вуйком Дмитром вискочив поляк з криком: «Стій! Руки вгору!», правда, українською мовою. Той не розгубився і собі вигукнув: «Стій! Руки вгору!». Поляк подумав, що в того

Іл. 3. Думанський Теодор

є зброя і кинувся втікати. Розбіглися в різні сторони обидва. Тоді вуйко Дмитро розвернувся і пішов, забрав зі Стандрівки дочку з двохрічною дитиною, і вернувся кіньми в село.

Лісничого ж Костянтина Сеньківа (Костика) зустріли два польські бойовики і забрали на Тарасово. Правда, йому пощастило зі стодоли втекти.

А Думанський Теодор, Петрів Мар'ян і Сабадило Мирослав були захоплені аківцями, і ті їх замордували. Петрів Мар'янцю, правда, ліг, сховався під трупами, і вижив.

Миронцьо (так в селі звали Мирослава) ще був чисто дитиною»¹⁵, — каже Євгенія Калитин.

Яка ж доля спіткала Дмитра та Теклю Сабадилів, які втратили такого молоденького сина? Того поважаного усіма в селі Дмитра Сабадили, активного просвітянина, луговика, людини, до якої зверталися за мудрими життєвими порадами чи не усі односельці (іл. 4).

Зі слів дочки Євгенії Замико (1948 р. н., з дому Сабадило): «У червні того ж страшного 1944-го, після похорону сина, його, як і ще двох чоловіків зі села (один з них — Пукальський (Кугайв) Яцко), забрали на фронт. Та в 1945-му війна закінчилася і усі троє повертаються додому. У Варшаві тато зустрічається із чоловіком зі Селиськ, обнімаються, і той чоловік

¹³ Записано 10.09.2020 р. від Стефанії Теодорівни Костів, з дому Думанська, 1936 р. н., проживає у с. Селисько.

¹⁴ Записано 10.09.2020 р. від Стефанії Теодорівни Костів, з дому Думанська, 1936 р. н., проживає у с. Селисько.

¹⁵ Записано 01.09.2020 р. від Калитин Євгенії Василівни, 1929 р. н., нар. в с. Лопушна, проживає у м. Львові.

Іл. 4. Сабадило Дмитро з дружиною Теклею і дітьми Євгенією і Мирославом, 1940-й рік

(прізвища не пам'ятаю) розуміє, що тато нічого не знає, що померла його дочка, та, що жила на Стандрівці з лісником Ільком Думанським»¹⁶.

Отака доля. До року втратив обох дітей — сімнадцятирічного сина, якого замордували поляки на Тарасовому, і старшу дочку, яка, живучи у постійному страху на хуторі Стандрівці на лісничівці, вагітна помела із ненародженою дитинкою.

Та Божа ласка велика. В день самого літнього храмового празника у Селиськах, 23 травня 1948 р., народилася дівчинка, яку, як і старшу дочку, назвали Євгенією.

На цвинтарі у с. Селисько уся її родина: брат Мирослав, старша сестра Євгенія, батьки.

Спогади людей, пройняті страшним переживаннями, може в якихось деталях не точні чи розходяться, однак загальна картина вимальовується однозначно: здичавілим, звірським, диявольським ставленням до українців: за те, що був українським греко-католицьким священиком — повідрізали вуха, ніс, повиколоювали очі, розпоролі живіт (отцю Цєбровському з Черепина), з Рибакя Василя з Милошовичів живцем здирали шкіру, тому що (в недільний день) був у вишиванці...

¹⁶ Записано 1.09.2020 р. від Євгенії Дмитрівни Замики (з дому Сабадило), нар. 23.05.1948 р.

Із щоденникових записів лісника І.Г. Іваніва: «Після розстрілу людей біля 18 години варшавського часу банда вбивців пройшла біля села Селисько (в якій квартирувала сотня УПА) та біля села Товщів — в сторону Старого Села. Було намагання банди напасти на село Товщів, однак охорона селян вчасно виявила банду і вони зробили відступ в Старе Село.

Всього вбитими було: громадян села Черепин — 17 чоловік (14 — у селі і троє — на Тарасовому — Прим. авт. М. Г.), Селисько — 2 чол., Лопушна — 1 чол., Поршна — 7 чол. та 30 чол. зі всіх других сіл. Всього 57 чоловік. 21 березня 1944 року селяни села Черепин зробили 17 домовин і виставили всіх вбитих в залі читальні «Просвіти» для прощання. 22 березня правили похорони в спільну могилу».

Та на тому трагедія не закінчилася, а розгорталася далі. У статті «Трагедія підльвівських сіл», опублікованій на сайті Інформагенства «Вголос», в якій аналізується дослідження Феодосія Стебля «Армія Крайова в збройних акціях у підльвівських українських селах (березень-липень 1944 р.)», знаходимо: «... Загони УПА весною 1944 р. у відповідь на напад загону «Чера» спалили польські села Гутисько, Гуту Суходільську та Гуту Щирецьку, атаки зазнали окремі польські родини в селах Підтемному, Хоросні, Товщеві та Давидові. Вдалося відвернути відплатну акцію у с. Раківці.

Злочини Кедиву викликали осуд навіть в місцевому польському населенні і командування АК змушене було змінити тактику своїх дій. Але ненадовго. Вже в червні 1944 р. в селах біля Львова — Білці Королівській, Білці Шляхетній, Ганачеві, Семенівці та інших були створені озброєні польські осередки, які розпочали напади на навколишні українські села. Про політичну близорукість, абсолютне нерозуміння військової ситуації, відсутність розуміння радянської стратегії, і недооцінка дій УПА з боку командування АК саме напередодні вступу Червоної армії в Галичину.

Часто польські нападники разом з нацистами організовували удари по підльвівських селах Новосілки, Полоничі, Миклашів, Шоломию, Сухоріччя.

Всі напади польських боївків супроводжувалися катуванням українців. Далі напади тривали на села Сороки, Березину, Голодівку, Ліски, Пасіки, Па-

сіки Зубрецькі, Ясенів, що на Брідщині. 28 березня 1944 р. польські бойовики вбили 8 українців у с. Мальчицях, що біля Львова» [4; 1].

Ось як описує відплатні акції УПА полякам у с. Товців лісник Іван Іванів у своєму щоденнику: «Вернувшись з похорону, я зайшов в Товцівське лісництво... При лісництві була гаївка, на якій жив лісник Гарновський Іван, поляк за національністю, 1889 р. н., жінка і троє дітей... Гарновський був мій кум, і я почував обов'язок попередити його про можливу небезпеку. Після тої розмови пізно вечері я повернувся додому приблизно біля 19 години варшавського часу. В мою хату (яка перша при дорозі Давидів—Лопушна) стали заходити озброєні люди, одягнені в напів-військовій німецькій формі. Розмовляли вони на українській мові з волинським діалектом. За декілька хвилин під'їхала легкова автомашинка, з якої вийшов один чоловік в цивільній формі. Він зайшов на моє подвір'я і дав наказ озброєним людям йти за машиною до товцівського лісництва. Таким чином озброєні люди заквартирували в товцівському лісництві дня 22 березня 1944 року. Навкруги лісництва поставили стійки і нікого до лісництва не пускали.

Дня 23 березня я на роботу в кантору лісництва не пішов. Біля полудня під'їхав до мене лісник Ілько Думанський, який повідомив мене — під секрет, — що йому стало відомо, що в нашому (товцівському. — Прим. авт. М. Г.) лісництві квартирують волинські партизани, які вже з'єдналися з тими партизанами, що квартирували в селах Селисько і Лопушній. Називаються вони «Бульбівці».

«Переді мною поїхала підвода в ваше село, — каже Ілько Думанський, — збирати Ваших Товцівських поляків, яких будуть розстрілювати за наших людей на Тарасові в Огоновського».

З села Товців забрали 5 чоловік, трьох польської національності, двох української, завезли в лісництво, поляків помордували, українців відпустили. Один з них Кіселевський Лука Іванович, 1904 р. н. Та волинська боївка квартирувала в лісництві по 27.11.1944 р., провіряючи по прилягаючій дорозі всіх проїжджаючих та пішоходів, поляків живими не відпускали».

Левко Калитин, народжений в с. Селисько 13.04.1938 р., ту трагедію передав поетичними рядками:

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 5 (155), 2020

Іл. 5. Отець-доктор Петро Терлецький

Левко КАЛИТИН

Горить Тарасів

Селисько-Тарасів-Лопушна, 2017 р.

*В тривозі ліс той занімів,
Замовк навкруг пташиний спів...
Горить Тарасів, горить, горить...
Народ народу так злобно мстить...*

*Вогонь і кулі. Так злий люд
Страшний тут чинить самосуд.
А мати жде: зблудив? О ні!
Син не прийде... згорів в огні...*

*Мар'яно Петрів. Він вцілів,
Й Мартин Калитин — так Бог велів.
То жертви-свідки, їх лиш два.
По мертвих вітер завива...*

*Несе жадоба стільки зла!..
А Бог дав землю для добра...
Між двох морів — твій вимір. Стій!
О слов'янине, брате мій!*

*Земна планета — спільний дім,
Тривожний час і нині в нім.
Єднаймося, люди, всі в ОДНО,
Спасіння друге не дано!*

*Не треба помсти, знай, в одвіт —
Повчає нас Новий Завіт.
А як же ж бути тобі й мені,
Як день той прийде уві сні?..*

*Горить Тарасів, горить, горить,
Повчає всіх, щоб з Богом жить.*

25 березня 2018 року в с. Селисько Звенигородського деканату, до 74-ї річниці знищення українців,

вихідців із сіл: Черепин, Селисько, Лопушна, Милошовичі, Поршна, Жирівка, був проведений науково-практичний семінар «Вбивства українців на хуторі Тарасово і околиці 20—21 березня 1944 р. як мала «Волинська трагедія» Надзубрянщини...». Ініціатор і модератор семінару — отець-доктор Петро Терлецький, адміністратор храму св. Миколая у с. Селисько, викладач УКУ (іл. 5).

Матеріали цього науково-практичного семінару опубліковані на Інтернет-порталі УГКЦ Львівської архієпархії [3]. Важливим аспектом цього науково-практичного семінару стали повідомлення про появу напередодні розстрілів в околиці невідомих осіб, які представлялись то поляками з Волині, які потерпіли від українців, то українцями, які потерпіли від поляків. Перші стали організаторами польських боїв у цілій околиці, останні україномовні «потерпілі» настільки увійшли у довіру до місцевого населення, що отримали забезпечення, нічліг, а згодом стали, навіть, учасниками повстанських формувань у лісах. **Деякі з них, однак, після завершення II Світової, були помічені у мундирах співробітників внутрішніх справ у навколишніх районах.** — Виділення автора М. Г. [3].

Висновки. На загал мешканці сіл польської та української національностей жили між собою мирно, багато як українських, так і польських родин були між собою змішані шлюбами. Але у 1940-х роках польське підпілля ще не позбулося мрій про те, що Галичина і Волинь і надалі залишаться у складі Великої Польщі. У Сталіна ж були свої міркування з цього приводу. Ці його міркування вже стали реалізовуватися з липня 1944 року. А до того треба було підготувати ґрунт міжнародної конфронтації, ненависті. Ось як реалізовувався план Сталіна: 26 липня 1944 р. між радянським урядом СРСР та Польським комітетом національного визволення (ПКНВ) була підписана угода про польсько-радянський кордон. Договір не тільки передбачав врегулювання польсько-українського відтинку радянського державного кордону по «лінії Керзона», а й створив прецедент для «обміну населенням» та за-

клав фундамент для формування в повоєнній Польщі прорадянського режиму. А 9 вересня 1944 року була підписана «Угода між Урядом Української Радянської Соціалістичної Республіки і Польським Комітетом Національного визволення про евакуацію українського населення з території Польщі і польських громадян з території УРСР». Відповідно до угоди-«бартеру» українське населення, що проживало в межах повоєнної Польщі, підлягало виселенню в Україну в обмін на польське населення, яке переїжджало з України до Польщі. А тому жертви хутора Тарасово, як і ряду підльвівських сіл, як і ряду сіл та міст всієї Західної України, а також як і ряду сіл на Лемківщині, Надсянні, Любачівщині, Підляшші, Холмщині були заручниками планів Сталіна і Польського Комітету Національного визволення. А здійснювались ці плани державними органами СРСР на усіх рівнях. Вони проникали як в керівні органи АК, так і УПА, підбурювали до братовбивства, а потім, по завершенні війни, «були помічені у мундирах співробітників внутрішніх справ у навколишніх районах».

1. Стеблій Ф.І. *Армія Крайова в збройних акціях у підльвівських українських селах (березень-липень 1944 р.)*. Львів, 2010. 68 с.
2. Мельник Н. *Моя Лопушна*. Львів, 2020. 304 с.
3. У Селиську відбувся семінар, присвячений трагедії хутора Тарасово: URL: <http://ugcc.lviv.ua/2018/03/27/u-selysku-vidbuvsya-seminar-prysvyachenij-tragediyi-hutora> (дата звернення: 8.10.2020).
4. Трагедія підльвівських сіл: URL: https://vgolos.com.ua/news/tragediya-pidlvivskyh-sil_113002.html (дата звернення: 8.10.2020).

REFERENCES

- Steblii, F.I. (2010). «*Krayova*» Army in military actions in Ukrainian villages near Lviv (March-July 1944). Lviv [in Ukrainian].
- Melnyk, N. (2020). *My Lopushna*. Lviv [in Ukrainian].
- A seminar dedicated to the Tarasiv hemlet tragedy took place in Selysko village: URL: <http://ugcc.lviv.ua/2018/03/27/u-selysku-vidbuvsya-seminar-prysvyachenij-tragediyi-hutora> (Accessed 8 October 2020) [in Ukrainian].
- The tragedy of the villages near Lviv: URL: https://vgolos.com.ua/news/tragediya-pidlvivskyh-sil_113002.html (Accessed 8 October 2020) [in Ukrainian].